

Predgovor koji objavljujemo u Zborniku Žumberak - Gorjanci u NOB pojavljuje se pred čitaocima naše hrvatske i slovenske javnosti pa i šire nakon 18 godina mukotrpnog pripremanja. Mnogi autori koji su podnijeli referate ili iznijeli svoja sjećanja nisu mogli radi smrti pročitati svoja redigirana priopćenja. Proteklo vrijeme od Šezdeset i dvije godine (62) našim Zbornikom upotpunjujemo jedan mozaik povijesne građe na izuzetno značajnom i važnom graničnom hrvatsko-slovenskom području Žumberak - Gorjanci, gdje su narodi Kraljevine Jugoslavije na poziv KPJ, Hrvatske i Slovenije hrabro, masovno i odlučno stupili u borbu za svoje oslobođenje protiv fašističkih njemačkih i talijanskih okupatora i njihovih sluga ustaša i Bele garde 1941.-1945. g. U vrijeme u kojem danas živimo treba se podsjetiti da su tada hrvatski, slovenski i srpski narod na području Žumberka i Gorjanaca bili mala manjina i bez veće vojne i političke organizacije početkom NOB srpnja 1941. g. Pokušaj s I. partizanskim odredom Matija Gubec brzo je tragično završio odmah u početku ljeta i jeseni 1941. g., ali je i njegova tragedija bila neugasla iskra otpora koji su naši narodi i na ovom području pokazali i učinili ga kroz čitav oslobodilački rat i započetu borbu trajno nezaobilaznim žarištem NOB-a i stalno zajedničkim i nezaobilaznim za međusobnu suradnju hrvatskih i slovenskih partizana. Zajednički neprijatelji - njemački i talijanski okupatori, ustaška vlast, a kasnije i Bela garda nisu svojim okupacijskim prijetnjama, hapšenjima i progonima zaustavili neprekidni rast NOB-a na ovom izuzetno značajnom graničnom hrvatsko-slovenskom području. NOB hrvatskog, slovenskog i srpskog naroda i ostalih širom Hrvatske i Slovenije iz dana u dan dobivala je općenarodni karakter i pokazala svu širinu, snagu i jedinstvo stvorenog narodnooslobodilačkog pokreta i punu njegovu širinu djelovanja.

Zapravo u prvim danima 1941. i 1942. g. borba protiv zajedničkog fašističkog neprijatelja i domaćih izdajnika i čvrsta odlučnost za slobodu bili su naša glavna snaga izvorišta morala, političke svijesti i odlučujući činioci solidarnosti i uzajamnog povjerenja među našim narodima ne samo na Žumberku i Gorjancima od početka njihovog zajedničkog Života. Oni su brzo i veoma lako prepoznali svoje prave neprijatelje — okupatore i domaće izdajice.

Bili su to presudni trenuci da se započeta NOB 1941. g, uspješno završi svibnja 1945. g. pobjedom Antifašističke koalicije naših tada saveznika - SSSR, Velika Britanija, SAD i Francuska.

Danas je za povijest nesporno da smo na Žumberku - Gorjancima od samog početka borbe protiv okupatora i domaćih izdajnika 1941. g. izgrađivali jedinstvenu našu narodnu vlast i jačali oslobodilački pokret. Bili su to presudni trenuci da započetu borbu i uspješno završimo 1945. g. i na Žumberku i na Gorjancima, što nam je također jedna od potvrda koliko su za neprijatelja u vojnopolitičkom smislu značili ovi krajevi, a posebno prometne veze u dolini Save i Kupe, Isto tako je nesporno da su od prvog dana oružane oslobodilačke borbe počeli izgrađivati svoju narodnu i demokratsku vlast koja je do raspada SFRJ bila temelj jedinstvenog političko-društvenog sistema.

Žumberak - Gorjanci od prvog dana NOB postali su područja od izuzetnog vojnopolitičkog značaja. Na njemu smo (oslobođenom teritoriju prvenstveno) izgrađivali narodnu vlast i podizali naše bolnice gdje smo uspješno liječili mnogobrojne ranjenike, naročito poslije kapitulacije Italije 1943. g. i pored toga razvili smo široku djelatnost, ne samo na izgradnji narodne vlasti koja je do oslobođenja bila jedina vlast naroda, nego smo razvijali najiskrenije bratske odnose

solidarnosti među našim borcima i svim našim narodima, jedinstvo i ljubav za svoj rodni kraj i domovinu i najiskrenije odnose među našim narodima. Iako su u početku 1941. i 1942. g. Žumberka - Gorjanci bili daleko od ustaničkih krajeva Korduna, Banije, Like i dijela Gorskog kotara, NOB je Žumberku - Gorjancima imala svoju uzlaznu liniju početkom NOP već 1941. g. makar otežano. U kojoj će mjeri čitalac moći izvući potrebne pouke i prihvatiti naše istine kako smo tada procjenjivali mogućnosti, slabosti i počinjene pogreške u NOB ili ostvarivali pozitivne rezultate i na koji način smo izgrađivali jedinstvo i učvršćivali slogu i koliko smo bili nesebični u pružanju svake pomoći međusobno jednih drugima u interesu naših naroda, nadam se da će razni referati dati potpunije odgovore?! Vjerujem da je Zbornik dovoljno jasan i obogaćen mnogim pozitivnim i negativnim primjerima suradnje koja neće ostati samo zapisana tekovina jedne slavne povijesne prošlosti nego i danas biti korisno štivo pozitivnih iskustava i pouka u životu naših naroda i ovog 21. stoljeća?!

U Enciklopediji Jugoslovenskog leksikografskog zavoda knjiga 3. i 7. zapisano je da su Gorjanci (Žumberačka gora), gorje na granici Slovenije i Hrvatske između Novog Mesta, Brezica, Metlike i Samobora s najvišim vrhom Sv. Gera ili Trdinov vrh 1178 m. Istočni dio zove se Samoborska gora. Južni dio Žumberak - Gorjanci naseljen je Hrvatima i Srbima iz Bosne, koji su u XVII. stoljeću bježali pred Turcima i potomcima senjskih uskoka koji su tu naseljeni poslije Uskočkog rata (1615.-1617-). U sjevernom dijelu žive Slovenci. Žumberak je dobio ime po starom gradu Žumberka.

Dalje piše da su Žumberak - Gorjanci imali veliko značenje u blizini Zagreba za razvoj oružane NOB. Omeđen i glavnim tokovima rijeke Save i Kupe u vojno-političkom i strategijskom položaju oslanjajući se na Dolenjsku i Donju Štajersku i Belu krajinu za okupatora su bili jedno od glavnih i izuzetno važnih područja u graničnom predjelu Hrvatske i Slovenije. Glavna naselja i gradovi Zagreb, Karlovac, Novo Mesto, Krško, Brezice, Samobor, Jastrebarsko, Ozalj, Metlika i Črnomelj nalaze se na nezaobilaznim pravcima prometnih tokova koji s Dolenjskom i Belom krajinom predstavljaju jedinstvenu cjelinu. Brdovitost i ispresjecanost i dobra pošumljenost s dovoljno pitke vode bili su jedan od olakšavajućih činilaca za boravak i djelovanje partizanskih jedinica i bez oslonca na veći broj naseljenih sela i mjesta. U takvim okolnostima pred političkog faktora, čišćenje manjih neprijateljskih uporišta i rušenje neprijateljske i okupatorske vlasti već 1942. g. dobivaju masovniju podršku naroda. Bile su to osnovne pretpostavke za brže stvaranje baza oslobođenog područja i uspješnijeg djelovanja NOP na tom području.

Slaba naseljenost i male površine obradivog zemljišta za prehranu domicilnog stanovništva i partizana bili su tada jedan od veoma otežavajućih činilaca za duže boravljenje partizana na užim prostranstvima. Međutim u takvim otežavajućim uvjetima i ograničavajućim slobodama i javnog kretanja partizani su morali često biti u pokretu i nisu mogli stvarati svoje sigurne baze. Treba posebno istaći da su i u takvim uvjetima partizani doživljavali otvoreno i prijateljsko ponašanje većeg broja slovenskog i hrvatskog stanovništva koje im je na razne načine pomagalo u obavještavanju o neprijatelju, prehrani i drugim načinima pomoći. Okupatori i ustaše i Bela garda nikad u narodima kad su širili razne neistine, nisu mogli izazvati takvu mržnju da bi narodi sprječavali dolazak i boravak partizana u njihovim selima. Izuzetak su bila neka sela gdje je Janko Šimrak uz suglasnost Alojzija Stepinca ubrzo nakon uspostave tzv. NDH počeo prekrštavati pravoslavne Srbe ne samo na Žumberku nego i na širem području tzv. NDH križevačkog kraja i Bilogore.

Iako se na Žumberku i partizanski odred Matija Gubec 1941. g. nije uspio zadržati i razviti oslobodilačku borbu i brzo završio tragično, njegovo postojanje ostavilo je pozitivnu klicu za lakše prepoznavanje i prihvaćanje kasnije dolazećih partizanskih dobrovoljaca već 1942. g, Tri

uzastopne ustaške ofenzive u zimu

1941. i proljeće 1942. g. na području kotara Vrginmost i Petrove gore i pored velikih žrtava koje su nanijeli narodu masovnim ubojstvima, paljenjima i uništavanjima njihovih sela, NOP nije bio zaustavljen i onesposobljen za svoja nova ofenzivna djelovanja. Kordunaški i banijski partizani od prvog dana borbe 1941. g. dobro su shvatili osnovnu liniju KP da samo zajednička borba Hrvata i Srba predstavlja najveću moralnu i političku snagu u borbi protiv tzv. NDH i okupatora. Upravo je nezaobilazna činjenica zašto su ustaše još krajem 1941. g. izveli masovnu ofenzivu na sjeverni dio kotara Vrginmost koji je s izmiješanim hrvatsko-srpskim stanovništvom bio najbolji demanti ustašama da partizani nisu nikakvi četnici nego istinski borci za slobodu. Upravo u činjenici i strategiji širenja fronta narodnooslobodilačkih snaga Glavni štab NO POH i CK KPH su već u proljeće 1942. g. uputili jedan vod dobrovoljaca partizana s područja kotara Vrginmost na čelu s Teodorom-Tešom Bulatom i Milkom Kufrin-Bulat na Žumberak. Takvu odluku Glavnog štaba i CK KPH pored ostalog pospješili su pismo Vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita koji zimi 1942. g. piše Glavnom štabu u vezi širenja i jačanja vojne i političke strategije NOP prema drugim hrvatskim krajevima i Sloveniji. U pismu se između ostalog kaže: "Trebalo imati na umu da je čvor situacije na dijelu Hrvatske sjeverno od Save. Osim toga, samo na tom dijelu okupator se može osjetno pogoditi ..." i dalje ističe ... ne smije se ustuknuti pred Mačekovim izjavama i direktivama: "Nećemo sa komunistima, već trebamo da čekamo ...". Gornja direktiva koju je Glavni štab već počeo ostvarivati ubrzo je doprinijela širenju fronta borbe s Banije i Korduna da se sve odlučnije i brže prenosi preko Save i Kupe gdje je NOP već bilježio uspješne rezultate naročito u Slavoniji i Moslavini i manje na Kalniku. Upravo približavanjem Zagrebu, Karlovcu i Sisku NOP dobiva svoju snagu i širinu, a sa Žumberkom i neposrednu vezu i suradnju s NOP Slovenije.

Već u ljeto 1942. g. NOP se na Žumberku i Pokuplju toliko proširio i ojačao da je Glavni štab NOPOH od bataljona "Josip Kraš" i čete Kljuka u Pokuplju i kordunaške proletherske čete formirao Žumberačko pokupski partizanski odred koji će s Belokranjskim odredom na Žumberku izvoditi uspješne borbe i brzo stvoriti poluoslobodeni teritorij na padinama Žumberka - Gorjanaca i koja će se dolaskom I. proletherskog bat. Hrvatske sa štabom II. operativne zone NOV i POH u znatnoj mjeri proširiti ofenzivnu aktivnost i djelovanje na širem području. Ubrzo se stvorilo šire slobodno područje koje je najneposrednije počelo ugrožavati stabilnost okolnih neprijateljskih uporišta na hrvatskoj i slovenskoj strani. Neprijatelji su krajem listopada 1942. g. brzo pokrenuli veliku ofenzivu za uništavanje i protjerivanje partizana s toga područja. Tako su neprijatelji s velikim snagama više od 10.000 Talijana, Nijemaca i ustaša krajem listopada 1942. g. uspjeli opkoliti najveći dio partizanskih snaga 1 prolet. bataljona i Žumberačko-pokupskog odreda i jedne čete slovenskog Krškog odreda povukao se 30. 10. u Opatovu goru s već stvorenom odlukom da se probije obruč ustaša na cesti Kostanjevica Novo Selo i preko Pečina, pored Jastrebarskog, Crne Mlake i preko Kupe prijeđe na slobodni teritorij kotara Vrginmost. Ustaški obruč na cesti je probila III. četa proletherskog bataljona na čelu s narodnim herojem Bogdanom Mamulom.

A kao što je poznato niti spomenuta ofenziva nije ostvarila svoj cilj istjerivanja partizana sa Žumberka. Ubrzo je formirana 13. proletherska brigada "Rade Končar" Brigada je sa štabom II. operat. zone i četom slovenske brigade Ivan Cankar ubrzo prešla Kupu i 19/20. XI. 1942. g. uspješno zauzela Sv. Janu, a poslije toga nakon borbi kod Novog sela i Stojdrage stigla u Sošice.

Do dolaska na Žumberak 13- brigade već su bile formirane tri brigade (Tone Tomšič, Ivan Cankar, Matija Gubec) i sada su naše partizanske snage u tom području bile dovoljno brojne i

dobro naoružane da počnemo zajedno i više planski širiti slobodni teritorij na Žumberku i Beloj krajini, posebno susjednim dijelovima Žumberka - Gorjanaca, Bele krajine. Ubrzo smo započeli učvršćivati slobodni teritorij i stvarati organe narodne vlasti nakon uspješne borbe u Suhoru. Uzajamna suradnja i dogovaranje naših Štabova postala je gotovo svakodnevna praksa za daljnje borbe i djelovanje na tom području.

Naglašavanjem gornjih uspjeha u zajedničkom djelovanju naših jedinica i rukovodstava treba spomenuti jedan od veoma važnih podviga koji je ostvaren ranije dolaskom I. Kordunaške (IV.) brigade koja je krajem kolovoza 1942. g. uspješno izvela akciju uništavanja ustaškog logora za djecu u Jastrebarskom i oslobađanja oko 727 djece koja je brigada preko Žumberka prevela na slobodni teritorij Korduna. Ali pored te hrabre i humane akcije ona je u svojem prolasku preko Žumberka, Pokuplja i Bele krajine bila prva jedinica NOV Jugoslavije koja je demonstrirala snagu NOP-a.

Dolaskom 13. brigade sa štabom zone u šire područje Sošice 1942. ubrzo je uspostavljena veza i dogovoreno zajedničko djelovanje s rukovodstvom Glavnog štaba Slovenije s dr. Jožetom Brilejom i Jakom Avšičem. Formiran je zajednički Operativni štab i dogovoreno da se napadne bjelogardijsko i talijansko uporište Suhor koji će izvršiti 13. proleterska brigada, dok će brigada Ivan Cankar osiguravati eventualni prodor neprijatelja prema Suhoru iz pravca Novog Mesta i Semiča. Napad na Suhor izvršen je 25/26. 11. 1942. uspješno. Trećeg dana od oslobađanja talijanski okupator se povukao iz Radatovića. Teritorij Bele krajine i zapadnog dijela Žumberka najvećim dijelom postali su slobodni. Talijanski se okupator povukao u svoje uporište u Metliku i tamo utvrdio. Bela garda čiji je štab u Suhoru zarobljen ostala je obezglavljena bez svojeg rukovodstva. Uspješna borba hrvatskih i slovenskih brigada tih dana imala je širokog odjeka. Zajedničko vojnopolitičko djelovanje potvrđeno na Suhoru dalo je nove impulse daljem koordiniranom djelovanju naših brigada.

NOP se poslije toga počeo širiti i jačati na hrvatskom i slovenskom teritoriju. Sve veći problem postajalo je liječenje i zbrinjavanje ranjenika. Improvizirana bolnica kod Sošice nije bila dovoljno opskrbljena s lijekovima, zavojima i dovoljno stručnim osobljem. Rješenje je brzo nađeno upućivanjem naših težih ranjenika u slovenske bolnice u Rogu, a lakše ranjeni su bili transportirani na područje Korduna u Petrovu goru, a nakon kapitulacije fašističke Italije slobodni teritorij Žumberka - Gorjanaca najvećim se dijelom proširio. Od tada smo sve više gospodari na vlastitom teritoriju i u mnogo boljoj situaciji da podižemo bolnice i liječimo naše narode.

Ostavljajući povjesničarima da ocjenjuju našu suradnju na Žumberku-Gorjancima osobno mislim i smatram da dogovaranje i često usklađivanje zajedničkih borbi slovenskog i hrvatskog vojnog i političkog rukovodstva počinju još 1941. g., ali se poslije 1942. g. suradnja i usklađivanje vojnih i političkih akcija krajem 1942. g. pokazala veoma efikasnom od obostranog interesa. Borba za oslobođenje Suhora, Krašića, borbe kod Lović Prekriškog u razbijanju talijanske ofenzive siječnja 1943. g. i mnoge druge uključujući i naše divizije I. korpusa još više smo spoznali kolika je bila vrijednost dobre usmjerenosti i zajedničkog djelovanja na vojnom i političkom planu.

Posebno želim naglasiti da su prva zbrinjavanja naših hrvatskih ranjenika u Rogu u slovenskim bolnicama bila od posebnog značaja, jer su nam kasnije poslužila kao dobro iskustvo u liječenju ranjenika u našim bolnicama. I tim putem našeg zajedništva neposredno se razvijalo i širilo povjerenje u borbi hrvatskih i slovenskih partizana NOP Hrvatske i Slovenije.

Ne ulazeći u mnoge detalje kojih ima u nekim referatima dovoljno naglašeno, moj je utisak da treba još više istaknuti širinu i veličinu NOB-a i suradnje na prostorima Žumberak - Gorjanci

kroz čitav rat, a dijelom poslije rata također. U tom periodu mnogi su naši borci uspostavljali odnose trajnih prijateljstava i poznanstava i neprekidno u poslijeratnom periodu do danas njegovali i proširivali zajedničku suradnju naročito po pitanjima značajnih događaja iz NOB-a 1941.-1945. g. Bio je to i ostao glavni faktor koji nas je neprekidno poticao k boljim i ljudskim odnosima suradnje i dogovaranja na planu razvijanja ekonomske i kulturne baze Žumberka i Gorjanaca.

Na kraju posebno treba zahvaliti svim autorima na njihovim priložima Zajednici općina Žumberak - Gorjanci (Spomen područje), Dolenjskem muzeju i njegovom kustosu Štampohar Antonu i Akademijama znanosti i umjetnosti Hrvatske i Slovenije, a posebno njihovim predsjednicima prof. dr. Jakovu Sirotkoviću i prof. dr. Janezu Milčinskom, Skupštini općine Novo Mesto i njezinom predsjedniku Urošu Dularu koji su osigurali vrlo povoljne uvjete za boravak i rad sudionika Savjetovanja te njegovom uspješnom završetku.

Naročito želim naglasiti da su sva sredstva javnog informiranja Slovenije, iako kratko, označila taj događaj kao vrlo važnu tekovinu za zajednički život i razvoj naših republika.

Iz Novog Mesta izvjestilac Slavko Dokl u slovenskom Delu 18. 10. 1986. g. objavio je: "Novo mesto 17. oktobra - Danes se je v Novem mestu začelo dvodnevno znanstveno posvetovanje Žumberak - Gorjanci v NOB, ki ga je pripravil Dolenjski muzej - oddelek NOB pod pokroviteljstvom Jugoslavenske in slovenske akademije znanosti in umetnosti. Simpozija, ki bo osvetlil delež Žumberka in Gorjancev med narodnooslobodilnim bojem, se udeležuje 200 zgodovinarjev, znanstvenih, družbenopolitičnih delavcev in udeležencev NOB iz Hrvaške in Slovenije. V dveh dneh se bo zvrstilo 51 strokovnih referatov. Na otvoritveni slovesnosti je govoril predsednik Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti prof. dr. Jakov Sirotković, ki je med drugim dejal; "Na območju Žumberka in Gorjancev že stoletja žive in delijo enako usodo prebivalci različnih narodnih pripadnosti, pred vsem Slovenci, Hrvati in Srbi. Težke življenjske razmere so te prebivalce družile in jih povezovala. Nikakršne rnahinacije okupa-torja med drugo svetovno vojno nišo mogle razrahljati medsebojnih odnosov. Se več, ravno zaradi teh poskusov se je krepila zavest, ki se je odražala v herojskem odporu proti okupatorju, preišljenem in dobro organiziranem boju za življenje in svobodo.

Narodnoosvobodilni boj na Žumberku in Gorjancih je eden od najsvetlejših primerov moralne moči bratstva in enotnosti naših narodov v revoluciji v najtežjih pogojih italijanske in nemške okupacije.

Udeležence posvetovanja je pozdravil tudi predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti prof. dr. Janez Milanski, ki je ob tej priložnosti obujal spomine na skupni boj Slovencev in Hrvatov, ki se je se najbolj prepletal na tem mejnem območju. Izrazil je veselje, da je med tistimi, ki bodo lahko prispevali svoj delež k ohranitvi zgodovinskih pričevanj."

Na kraju treba otvoreno reći, iako s velikim zakašnjenjem da smo uspjeli objaviti Zbornik radova sa savjetovanja Žumberak - Gorjanci u NOB zahvaljujući pomoći svih ranije spomenutih sudionika i posebno finansijskoj pomoći gradskog Poglavarstva Grada Zagreba i Zagrebačke županije i Tiskari Novo Mesto koja nam je s drugom Francem Šalijem mnogo pomogla da prve rukopise referata otiskamo i konačno, nadam se, solidno pripremimo za konačan tisak.

Rade Bulat

Izdanje je rasprodano.